

Колейчик О. О.,

Чернігівський державний інститут економіки та управління

ТЕМАТИЗАЦІЯ ТЕЛЕОНОМНОГО КОНЦЕПТУ “ДРУЖБА” У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ЕСЕ “VIRTUAL FRIENDSHIP AND THE NEW NARCISSISM”

У статті здійснено аналіз тематизації телеономного концепту “дружба” у лексико-семантичному аспекті. Тематизація концепту відбувається завдяки контрастивному співположенню діаметральних понять: екстравертивного “дружба” та інтровертивного “нарцисизм”.

Ключові слова: тема, тематизація, есе, концепт, слот, дружба, друг.

В статті анализируется тематизация телеономного концепта “дружба” в лексико-семантическом аспекте. Тематизация концепта происходит благодаря контрастивному соположению диаметральных понятий: экстравертивного “дружба” и интровертивного “нарцисизм”.

Ключевые слова: тема, тематизация, эссе, концепт, слот, дружба, друг.

The article enlightens the analysis of teleonomic concept “Friendship” thematization from the lexico-semantic point of view. Thematization of the concept takes place due to the contrasting location of the contrasting subjects: i.e. of “friendship” and “narcissism”.

Key words: the theme, thematization, essay, concept, slots, friendship, friend.

Однією із основних характеристик тексту є його тема, яка стала об'єктом різнобічного дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців І.В. Арнольд, Т.В. Булигіна, Л.І. Булатецька, А.А. Брудний, С.О. Васильєв, В.З. Дем'янов, Е.Я. Мороховська, О.І. Москальська, А.І. Новіков, Е.Ф. Скороходько, Г.Д. Чистякова, Т.А. ван Дейк, М.А.К. Халідей, У. Чейф. Тема на рівні тексту – це ідеальна даність тексту, вона зафіксована у його назві певним словом (словами), проте це лише орієнтир, який налаштовує читача на можливі прогнози про що йтиметься у тексті. Тема розглядається як смислове утворення, яке складається у свідомості людини [2; 6; 10].

У разі розуміння реципієнтом теми тексту у його свідомості створюється концепт цієї теми, її ментального образу, і власне цей тривалий процес вважаємо концептуалізацією теми. На рівні тексту, з лексико-семантичної точки зору, тематизація – процес виявлення тих лексичних одиниць теми, які репрезентують її на різних рівнях, а на ментальному рівні тематизацію розглядаємо як процес мисленнєвої діяльності реципієнта із розуміння, побудови та зберігання концепту теми тексту, де назва тексту визначається як вірогідна назва концепту, а весь текстовий масив – матеріальний вміст концепту. Тематизація являє собою процес концептуалізації теми, у результаті якої у свідомості читача формується концепт теми.

У сучасній лінгвістиці термін “концепт” посів значне місце завдяки своєму особливому статусу як ментального утворення, яке існує у свідомості (у ментальному світі) людини. Концепти – предмет емоцій, симпатій, антипатій, зіткнень, це той “пучок” уявлень, понять, знань, асоціацій, хвилювань, які супроводжують слово [7, с. 43]”. Погоджуючись із думкою Воркачова С.Г., який стверджує, що “телеономні концепти – це вищі духовні цінності, які утворюють і втілюють для людини моральний ідеал, прагнення до якого створює моральну виправданість його життя – ідеал, заради якого варто жити і не шкода вмерти [1, с. 20]”, вважаємо цілком правомірним прирахувати концепт ДРУЖБА до телеономних, оскільки дружба відтворює складне переплетіння духовних та морально-етичних площин внутрішнього життя людини. Дружба виникає внаслідок складного взаємозв'язку соціальних, моральних, психологічних аспектів та реалізується у комунікації людей.

Метою статті є виявлення лексичних одиниць, які тематизують телеономний концепт ДРУЖБА, та визначення його особливостей у сучасному англomовному культурному просторі.

Об'єктом дослідження є тематизація телеономного концепту ДРУЖБА в есе “Virtual Friendship and the New Narcissism” американської авторки К. Розен як елементі сучасної англomовної культури. **Предметом** наукового пошуку є лексичні одиниці, які тематизують, а отже, експлікують зазначений концепт на текстовому просторі есе.

Виходячи із загальновідомих двох наукових поглядів на концепт, а саме лінгвокогнітивний (Н.Д. Арутюнова, А.П. Бабушкін, М.М. Болдирев, О.С. Кубрякова, Д.С. Лихачов, З.Д. Попова, І.А. Стернін, В.Н. Телія, Т.В. Булигіна) та лінгвокультурологічний (В.С. Воркачев, В.І. Карасик, Ю.С. Степанов, Г.Г. Слишкін, Т.І. Фесенко), вважаємо більш продуктивним дотримуватися лінгвокультурологічного напрямку у визначенні концепту, оскільки він, на нашу думку, охоплює велику кількість елементів культурної спадщини, починаючи із творів стародавніх мислителів і до сучасного культурного надбання. Ціннісні компоненти концепту займають периферійне положення по відношенню до центральної ознаки, проте вони дають вихід та основу для побудови ментального образу концепту, розширюючи та ускладнюючи його.

Визначаючи тематизацію як концептуалізацію теми тексту, проаналізуємо розгортання теми та створення концепту ДРУЖБА.

У сучасних лінгвістичних дослідженнях концепт ДРУЖБА на основі одного тексту есе залишився поза увагою науковців, які вивчали концепт здебільшого в історичному аспекті на матеріалі словників та літературних творів (А. Вежбицька, В.А. Маслова, О. Донцова). Перевагою вивчення концепту ДРУЖБА у межах есе, такого як, наприклад, “Virtual Friendship and the New Narcissism”, є той факт, що есе відтворює власне бачення автора однієї теми, відбувається поступове розгортання однієї теми на різних рівнях, бо “в есе поєднуються: буттєва вірогідність, що бере початок від щоденника, розумова узагальненість, що йде від філософії, образна конкретність і пластичність, що йде від літератури [9, с. 22-23]”.

За ван Дейком Т.А., першим орієнтиром, який налаштовує читача на розуміння тексту, є “спеціальні засоби,

які допомагають побудувати тематичну структуру, і до таких належать назви. Назви можуть використовуватися як опорні точки для побудови подієвих припущень про найбільш важливу інформацію у тексті [3, с. 241]”. В есе увагу реципієнта привертає назва *Virtual Friendship* (віртуальна, нереальна дружба) та *the New Narcissism* (новітній нарцисизм). Відчувається дисгармонія у співположенні діаметрально протилежних понять: інтровертивне *Narcissism* та екстравертивне *Friendship*, і, відповідно, прогноуються вірогідні варіації щодо можливої локалізації такого типу стосунків: віртуальна дружба відбувається там, де немає візуального, тактильного контакту, це неживий світ. Таким чином, контактне положення протилежних за сутністю номінацій утворює когнітивний гачок, який тримає читача до повного розкриття теми тексту та експлікації усіх зон (ядерної, ближньої периферійної та дальньої периферійної) концепту.

У загальному виді структуру концепту можна уявити у вигляді кола, у центрі якого міститься основне поняття (основна ознака), ядро концепту, а на периферії, на різних відстанях від ядра знаходиться все те, що було надбано культурою, традиціями, народним та особистим досвідом (додаткові ознаки та етимологічна ознака).

Центральну, ядерну зону концепту ДРУЖБА займають власне номінації *Virtual Friendship* та *Friend*. У тексті знаходимо традиційне визначення: “*friendship is a relationship which involves the sharing of mutual interests, reciprocity, trust, and the revelation of intimate details over time and within specific social and cultural context* [11, с. 16].” Авторка акцентує взаємність та загальний простір, в межах якого відбувається спілкування. Авторська дефініція друга як “*a good companion for outgoing, someone with whom you socialize in professional things, a person for whom you would drop everything if he needed help* [ibid.]” наголошує на необхідності у близькому контакті двох осіб. Вважаємо, що саме ці дефініції складають ядерну зону концепту ДРУЖБА, незважаючи на той факт, що у тексті йдеться про віртуальну дружбу, проте базовим є поняття, що відтворює реальні, живі стосунки між особами.

Окрім ядра, концепт має досить об’ємну інтерпретаційну частину – “сукупність слабо структурованих предикацій, які відтворюють інтерпретацію окремих концептуальних ознак та їх сполучень у вигляді стверджень, установок свідомості, які впливають у цій культурі із змісту концепту [4, с. 61]”.

Загальна структура концепту ДРУЖБА на основі есе має наступний вигляд:

До ближньої периферійної зони входять наступні слоти, які складають концепт *Virtual Friendship* та *Friend*.

1. **Місце дружби та джерело знаходження друзів:** назва есе “*Virtual Friendship and the New Narcissism*” констатує певну локалізацію дружби – віртуальні соціальні мережі такі як *Socialnetworks*, *Facebook*, *Myspace*, *Circle of friends*, *Friendster*, *Wall*, де друга можна отримати шляхом натискання на “мишку”. Цей процес позначається новітнім дієсловом *to friend* (у протилежному випадку *to defriend*). Друга виловлюють, підсаджують на гачок (*to poke friends*). Отже, складається певний сценарій щодо утворення віртуальних дружніх стосунків: переглянути список осіб – обрати одного – надіслати запрошення дружити.

2. **Мета дружби** у віртуальному світі своєрідна: необхідність набуття певного статусу у суспільстві *the need for status*, з метою збирання та ранжування людей на власний розсуд (*collecting, managing and ranking the people you know*). У мережі добір друзів відбувається із шаленою швидкістю: *streamlining friendship the way e-mail streamlined correspondence*.

3. **Тупи друзів** позначені номінаціями, які вказують на відстань (ближній – дальній) між людьми *знайомий* (*acquaintance*), та *наближені* (*favourites*). Проте на сайтах немає окремих підрозділів, де можна розміщувати друзів відповідно до рівня їхніх зв'язків. Особливу увагу привертає визначення значення слова “друг” у віртуальній мережі власне авторкою, яке свідчить про знецінення якості друга *the use of the word “friend” on social networking sites is a “dilution and a debasement”* та надають йому негативної ознаки.

4. **Кількість та коло друзів** напряму пов'язані між собою та визначаються як нетривалі, постійно змінювані, і це відтворює “ранжування” друзів: зміною своїх “кращих” друзів у списку (*change my top friend*), оцінювати друзів (*view all of my friends*), видаляти друзів (*edit friends*). Кількість друзів постійно змінюється: збільшується (*to up the number; to gather as many friends as possible*), перетворюючись на шалену кількість (*FriendFlood, collected more than 700 friends, thousands of “friends”*), але якість яких сумнівна (*greater quantity but less quality*). На сайті навіть запрограмована лише множина іменника *friend* і у разі наявності лише одного і, можливо, справжнього друга, іменник вживається у множині (*you have 1 friends*). Для позначення зменшення кола друзів ужиті дієслова із негативними префіксами *un-, de-* (*unfriend, defriend*), причому кінець дружби відбувається миттєво (*unfriend now, to defriend*) та без деталізації.

Слоти ближньої периферійної зони відтворюють етапи перебігу дружніх стосунків у віртуальному світі: 1) початкування (*to friend. to poke friends, collecting, managing and ranking the people*); 2) перебіг дружби (*change my top friend, view all of my friends, edit friends, to up the number; to gather as many friends as possible*); 3) закінчення (*to unfriend, to defriend*). Ця низка подій відтворює розгортання реального циклу у логічній послідовності.

Власне абстрактний іменник *Friendship* в усіх слотах набуває неочікуваних ознак та номінацій: стрімка дружба (*streamlining friendship*), друзі – це спрощення та знецінення (“*dilution and a debasement*”), непомірна кількість друзів (*thousands of “friends”*), велика кількість та відсутність дійсних друзів (*greater quantity but less quality*). Основною й останньою номінацією є нарцисизм (*Narcissism*) – самолюбівання, насолодження собою як таким, що має певну, переважно патологічно велику кількість друзів.

Дальня периферійна зона концепту містить різноманітні визначення, тлумачення, які зафіксовані у пареміях, афоризмах, крилатих виразах, прислів'ях, а іноді і значних за обсягом публіцистичних, художніх та наукових текстах. Із цього арсеналу в основному і виявляється інтерпретаційне поле концепту, у якому можна виділити різні смислові ознаки, які приховані від прямого спостереження [4, с. 63].

Дальню периферійну зону концепту ДРУЖБА складають такі слоти:

1. **Цінність дружби** виражена за допомогою іспанського прислів'я “життя без друга як самотня смерть” (*Life without a friend is death without a witness*), символізує непоправне горе бути одному, і, таким чином, піднімає значущість наявності друга. Особливого забарвлення надає трансформоване авторкою прислів'я у “життя без сотень віртуальних друзів – це віртуальна смерть” (*Life without hundreds of online “friends” is virtual death*).

2. **Цінність друга** у реальному житті порівнюється із книгою, від якої можна відмовитися будь-якої миті: “*Proust once said he didn't much care for analogy of a book to a friend. He thought a book was better than a friend, because you could shut it – and be shut of it – when you wished, which one can't always do with a friend*”. Обернена ситуація спостерігається у віртуальному світі, в якому користувачі перераховують свої колекції друзів, компакт-дисків, фото собак (*Here is a list of my friends. Here are all the CDs in my collection. Here is a picture of my dog.*). Послідовно введені речення із паралельними конструкціями (*Here is*) підсилюють та відкрито нівелюють цінність друга, оскільки його місце визначається поряд із неістотами або тваринним світом.

3. **Тривалість дружніх зв'язків** наводиться у порівнянні реальної дружби із залученням цитати із есе Р.В. Емерсона щодо часу, який присвячується спілкуванню (*friendship requires more time than poor busy men can usually command*). У сучасному віртуальному світі все швидко, можна втиснутися у мережу друзів у будь-який час (*to tap into our network of friends when it is convenient for us*), іноді це взагалі безтурботно і безпроблемно (*it's a way of maintaining a friendship without having to make any effort whatsoever*).

4. **Надійність віртуальної дружби** визначається через порівняння із реальною дружбаю за допомогою цитати із газети “The Times”, де дружба номінується слабкістю та непевністю (*the vulnerability and uncertainty that true friendship entails*), коли у мережах дружні стосунки позначаються як надійні, людина позбавлена ризику мати душевний біль, бути осміяним (*Real intimacy requires risk—the risk of disapproval, of heartache, of being thought a fool. Social networking websites may make relationships more reliable*).

Отже, до складу телеономного концепту ДРУЖБА входять слоти ближньої периферії: місце дружби та джерело знаходження друзів, мета дружби, типи друзів, кількість та коло друзів. У дальній периферійній зоні концепту ДРУЖБА акцент здійснено на аксіологічному потенціалі (цінність дружби та друга, тривалість дружніх зв'язків, надійність віртуальної дружби). Для підсилення ефемерності віртуальної дружби наведені висловлювання, які містять таку ознаку справжньої дружби як душевність і пов'язані із нею почуття людини. У віртуальній дружбі почуття з легкістю приховуються, тим самим порушується цінність таких стосунків.

Наведений аналіз свідчить, що для тематизації концепту ДРУЖБА залучені лексичні номінації, які надають негативне забарвлення усьому концепту.

Література:

1. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов “любовь” и “счастье” (русско-английские параллели) : Монография / С. Г. Воркачев; Волгоград : Перемена, 2003. – 164 с.
2. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин; М., 1981. – 139 с.
3. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Перевод с английского. Составитель В. В. Петрова / ван Т. А. Дейк; Под редакцией Герасимова М. Г. М., 1989. – 312 с.

4. Методологические проблемы когнитивной лингвистики : Научное издание / Под редакцией И. А. Стернина. – Воронежский государственный университет, 2001. – С.182.
5. Москальская О. И. Грамматика текста / О. И. Москальская; М. : Высшая школа, 1981. – 183 с.
6. Новиков А. И., Чистякова Г. Д. К вопросу о теме и денотате текста / А. И. Новиков, Г. Д. Чистякова // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. 1981. – Т. 40., № 1. – С. 48 – 56.
7. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов; М. – 1997. – 824 с.
8. Фесенко Т. А. Этноментальный мир человека : опыт концептуального моделирования. Дисс. ... д-ра филол. наук. – М. : 1999. – 364 с.
9. Шейхль З. П. О форме эссе у Канетти / З. П. Шейхль // Вопросы философии. – 2007. – № 3. – С. 22-29.
10. Engelkamp J., Zimmer H.D. Dynamic Aspects of Language. Focus and Presupposition. Springer Verlag. Berlin, Heidelberg, New-York, Tokyo. 1983. – 142 с.
11. Rosen, Christine. Virtual Friendship and the New Narcissism / C. Rosen // The New Atlantis. – Summer 2007. – No. 17, P. 15-31.